

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Woord en wetsteen: beschouwingen over schrijven op het snijvlak van kunst en wetenschap

Rasker, M.N.A.

Citation

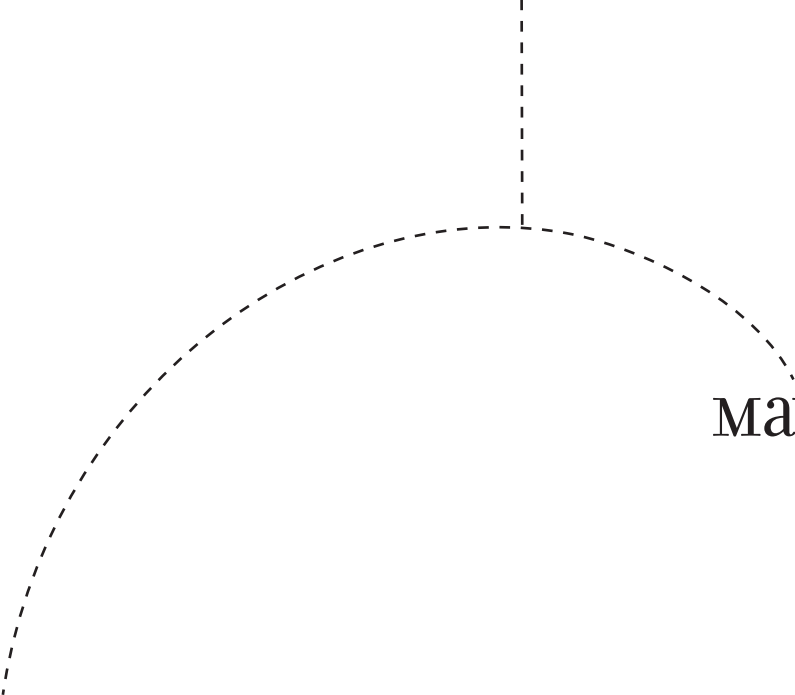
Rasker, M. N. A. (2022, October 18). *Woord en wetsteen: beschouwingen over schrijven op het snijvlak van kunst en wetenschap*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3484291>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3484291>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

MAYA RASKER

WOORD EN WETSTEEN

Beschouwingen over
schrijven op het snijvlak
van kunst en wetenschap

ACADEMISCHE ROMAN

One has to get going. That is what writing is, starting off. It has to do with activity and passivity. This does not mean one will get there. Writing is not arriving; most of the time it's not arriving. [...] How far must one not arrive in order to write, how far must one wander and wear out and have pleasure?

— Hélène Cixous, Three Steps on the Ladder of Writing

De positie van het schrijven binnen de academie en binnen het domein van artistiek onderzoek is niet eenduidig. In de wetenschappen is het staande praktijk het schrijven in te zetten ten behoeve van de overdracht van kennis en inzichten: het is een communicatiemiddel. In de praktijk van het (niet-talige) artistiek onderzoek wordt de uitkomst eveneens, althans ten dele, schriftelijk gecontextualiseerd en beargumenteerd. Dit leidt tot de paradox dat, wil het schrijven als kunstvorm in en voor artistiek-academisch onderzoek relevant zijn, het zich in het eigen medium discursief tot zichzelf moet verhouden om die relevantie te bewerkstelligen. Deze paradox is in dit proefschrift en in dit onderzoek omarmd.

Woord en wetsteen. Beschouwingen over schrijven op het snijvlak van kunst en wetenschap is de neerslag van een promotieonderzoek naar de epistemologische mogelijkheden en karakteristieken van het schrijven. Vragen die aan de orde komen zijn: hoe, en onder welke omstandigheden kan schrijven begrepen en ingezet worden als onderzoekshandeling en onderzoeksgereedschap om tot nieuwe kennis en inzichten te komen? Wat is de betekenis van het begin – als daad, als moment in de tijd, als principe, als resultante van een intentie – voor hetgeen erop volgt? Hoe krijgt argumentatie gestalte in en door het schrijven als artistieke handeling? Het schrijven is hier dus zowel onderwerp als instrument van onderzoek.

Woord en wetsteen positioneert zich als proefschrift binnen de academische traditie en hierin binnen het onderzoek in en door te kunsten. Het houdt zich tevens op in het artistieke domein als *academische roman*: een vertelling, doorregen met voetnoten en becommentarieerd in annotaties. Het werk is de uitkomst van een dubbele agenda: schrijven in relatie tot artistiek onderzoek en academia te emanciperen door te begrijpen waarover dat gaat. Formeel: een metatheoretisch praktijkonderzoek naar de epistemologie van, en een pleidooi voor schrijven als kunstvorm en kennisgenerator op het snijvlak van kunst en wetenschap.

Wil het schrijven als kunstvorm (verbeeldend, evocerend, non-discursief) ten dienste staan van de wetenschapsbeoefening, dan moet de schrijver zich om te beginnen rekenschap geven van de specifieke eigenschappen of karakteristieken ervan.*

Karakteristieken (enkele bevindingen)

Een epistemologie van het schrijven gaat niet over wat het is, maar wat het kan doen, bewerkstelligen, in de context van de wetenschapsbeoefening. Een karakteristiek van het schrijven is dat in en door de handeling zelf ideeën, inzichten en verbanden ontstaan: schrijven is naast communicatief ook generatief. Om een betekenisvolle uitkomst te genereren moet telkens opnieuw en vanuit steeds veranderende, ook voortschrijdende perspectieven de vraag – of het onderwerp, of het materiaal – benaderd worden. Zo krijgt het onstoffelijke denken en verbeelden gaandeweg gestalte (naar het Duitse woord “Gestalt”, een verschijningsvorm aannemen) naast de gangbare opvatting van het schrijven waarin het denken zijn beslag krijgt (als in: vastgesteld en uitgevoerd worden). Een open wisselwerking tussen vorm en inhoud maakt patronen en relaties zichtbaar en houdt de structuur van het geschrevene toegankelijk voor het ongerijmde.

De onstoffelijke en ongearticuleerde realiteit van de onderzoekende geest (in casu de schrijver) wordt op papier gezet en neemt als tekst een eigenstandige plaats in in de stoffelijke wereld. Schrijven is een vorm van geëxternaliseerd denken en verbeelden. Door deze verkregen materialiteit kan de tekst / het geschrevene verbindingen aangaan: met zijn schepper, met zichzelf (reflexief, voortschrijdend) en met de wereld waarin het is geland. Schrijven is relationeel, bemiddelend. De communicatieve functie van het schrijven is een afgeleide van deze relationele karakteristiek; ze ligt er niet aan ten grondslag.

Als handeling, en als “ding” (het geschrevene, de tekst), krijgt en geeft het schrijven in wisselwerking betekenis: schrijven is wederkerig. De weerbarstigheid van het medium dwingt bedachtzaamheid af: de wederkerigheid openbaart zich niet onmiddellijk. Omdat de schrijver deze “materiële ontmoeting” in het schrijfproces aangaat, is de persoon van de schrijver (inhoudelijk, artistiek) onderdeel van het eindproduct. De mate waarin het geschrevene eigenheid of identiteit verkrijgt is afhankelijk van de geesteshouding van de schrijver ten aanzien van de karakteristieken van het schrijven.

* | Vrij naar Immanuel Kant, *Prolegomena*, 1999 (1783), p. 43 (openingszin).

Deelproblematieken

Om de vorm en de toon te vinden die levensvatbaar en voldoende draagkrachtig zijn om dit onderzoeksproject te schragen, ging aan het schrijfproces een literatuurstudie vooraf en tekstuele experimenten, waarvan enkele in de tekst zijn opgenomen. *The preparation of the novel* (2011 [1978-1980]) van filosoof en schrijver Roland Barthes was in deze zoektocht een metgezel.

Het nadenken over de openingszet, de implicatie van het “begin”, loopt als een rode draad door het boek. Het uitgangspunt in *Beginnings. Intention and Method* (2012 [1975]) van literatuurwetenschapper Edward Said, dat het begin (van schrijven) hetzij kennisproductie impliceert, dan wel ‘artistic work’, nodigt uit tot kritische beschouwing.

In dit promotieonderzoek is de vertelling leidend. Haar draag- en spankracht vormt de richting en de begrenzing van het “argument”. Om te voorkomen dat de verbeelding uit de bocht vliegt of vastloopt in de grindbak van over-theoretisering, introduceer en onderzoek ik het principe van de *tekstuele proefopstelling*, naar analogie van de (natuur-)wetenschappelijke laboratorium-opstelling. Daarbij beroep ik me op de ideeën van, onder meer, wetenschaps-historicus en microbioloog Hans-Jörg Rheinberger over de aard en de toepasbaarheid van het wetenschappelijk experiment.

Het verloop van de vertelling – verhaallijn, constructie – volgt uit de handeling zelf; het is tegelijk onderdeel en uitkomst van het schrijf- en onderzoeksproces. “Dingen” (inclusief niet-tastbare, zoals het concept, de metafoer of het gedachtespinsel) waarlangs en waarmee de vertelling en het denken vorm krijgen, manifesteren zich in de tekst in veranderlijke hoedanigheden: het zijn *meebewegende ordeningsprincipes*.

Concepten en methoden zijn geen vooraf vastgestelde entiteiten. In en door het proces van schrijven en beschouwen geven zij hun betekenis en functionaliteit prijs. Het idee van het meebewegend ordeningsprincipe vindt grond onder de voeten bij het onderscheid, zoals uitgedacht door voornoemde Rheinberger, tussen het ‘epistemische ding’ (een element waarover we dit of dat te weten willen komen) en het ‘technische object’ (waarmee we dit of dat te weten kunnen komen).

Of en op welke wijze het schrijven de wetenschap kan dienen als eigenstandige generatieve en transformatieve, dialogische kracht is ook een vraag naar de invulling van het begrip “wetenschapsbeoefening”. Met onder meer Martin

Heidegger vraag ik mij af of het wetenschappelijk denken gebaat is bij een genormeerde, vastomlijnde opvatting over wat (academisch) schrijven moet zijn. Vanuit de antropologie en de beeldende kunsten worden opties voor gelaagde en meervoudige denkstrategieën aangereikt.

De ambigue rol en positie van het schrijven binnen het artistiek academisch onderzoek heeft een institutionele grondslag, onder meer de eerdergenoemde paradox, en een principiële. Kan het schrijven als artistieke expressie überhaupt beschouwd of ingezet worden als onderzoekshandeling, ten behoeve van academisch onderzoek? Schrijver-onderzoekers uit Europa en de angelsaksische gemeenschap, vaak gegroepeerd rond specifieke peer-reviewed tijdschriften, hebben met hun discussies en publicaties de beschouwing van deze problematiek gevoed. Professor Jen Webb (creative practice, Universiteit van Canberra) onderzoekt in *Researching Creative Writing* (2015) en andere publicaties onder welke condities het schrijven is in te zetten als, of ten behoeve van academisch onderzoek.

Onderliggend aan bovenstaande deelproblemen is de vraag hoe artistiek onderzoek te begrijpen in relatie tot de wetenschappen. Het werk van emeritus hoogleraar Henk Borgdorff over de relatie tussen artistiek en academisch onderzoek (*The Conflict of the Faculties*, 2012) en *The Routledge Companion to Research in the Arts* (red. Michael Biggs en Henrik Karlsson, 2011) hebben de weg gebaad.

Spelregels...

De vertelling in dit onderzoeksproject is leidend. In en door het schrijven en componeren dienen zich thema's en (deel-)problemen aan rond de centrale vraagstelling die in de taal en in de ruimte van de vertelling zijn ontrafeld, uitgewerkt, onschadelijk gemaakt of doorverwezen naar de annotaties door middel van voetnoten. Het "argument" en de compositie volgen de vertelling, die overigens in toenemende mate ook door de studie en de annotaties wordt gevoed. Naarmate het wordingsproces van de roman als totaliteit vordert, wordt de dialoog tussen vertelling en annotaties hechter, en heftiger: de wederkerigheid krijgt trekjes van verstrengeling.

"Creatief schrijven" als benaming voor het schrijven van proza, poëzie en (literaire) essayistiek onderscheidt zich van onder meer academisch,

zakelijk of journalistiek schrijven door het adjectief. De woordcombinatie beschouw ik als een tautologie en is om die reden zo veel mogelijk gemeden. In *Woord en wetsteen* verwijst “schrijven” naar de handeling op zich, ongeacht intentie of doel; wording en uitkomst zijn niet gebonden aan specifieke vereisten, conventies of criteria die bij een genre horen.** Het “geschrevene” (soms ook “schrijfsel”) verwijst naar iets dat is opgeschreven maar niet noodzakelijkerwijs afgerond, of bedoeld is om afgerond te worden. “Tekst” is het schrijfsel dat wel dat doel kent en al dan niet heeft bereikt. Omdat deze studie zich niet in het domein van de taal- en literatuurwetenschap ophoudt (al zijn er raakvlakken) zijn thema’s en benaderingswijzen van deze disciplines niet overgenomen of geadresseerd.

Theoretici, schrijvers, kunstenaars en andere stemmen duiken op in de vertelling en annotaties min of meer in volgorde van verschijning. In de tekst wordt niet met terugwerkende kracht aan deze of gene gerefereerd als diegene op het moment van schrijven nog geen onderdeel uitmaakte van het koor. Deze spelregel moest voorkomen dat de stem van “buitenstaanders” (bijv. de academische of literaire autoriteit) het vrije verloop van de vertelling / van de redenering zou overvleugelen.

Gedurende het werkproces is een kralensnoer van voetnoten / verwijzingen door de tekst geregen, met een veelheid aan functionaliteiten: de conventionele referentie, de geheugensteun (voor de schrijver) of aanwijzing (voor de lezer); ter illustratie, uitweiding, of kritische beschouwing. Gaandeweg het schrijven en onderzoeksproces manifesteerde de voetnoot zich als *Wanderfreund*. Voor de leesbaarheid is een goed deel van deze voetnoten opgeruimd maar hier en daar zijn onorthodoxe varianten gehandhaafd, indachtig de opvatting dat de sporen van arbeid van betekenis kunnen zijn.

... en een enkele aanwijzing voor de lezer

De voetnoot fungeert als “verbindelaar” tussen de vertelling, en de discussie, reflectie en analyse in de annotaties. Is de lezer uitgenodigd de brug over te steken →, dan volgt in de annotatie de verdieping op de thematiek. Is de voetnoot een bescheiden uitweiding, dan blijft hij binnen de vertelling. Waar de schrijver weifelt, is in de voetnoot een aantekening tussen vierkante haken [...] gehandhaafd. Annotaties die naar elkaar verwijzen of elkaar aanvullen zijn gemarkeerd met ← zie eerdere annotatie of → zie latere annotatie.

De “hij” in het boek is opgevat als geslacht- en identiteitloos en verwijst naar mens-als-wezen. Benamingen als ‘de onderzoeker’, ‘de lezer’, ‘de filosoof’ vallen in deze geslacht- en identiteitloze categorie. Hiervan is afgeweken wanneer een mens specifiek naar zichzelf verwijst (in een cv, een flaptekst en dergelijke), bijvoorbeeld als ‘schrijfster’ of ‘kunstenaar’.

Ten slotte

Het is van belang de positie die het schrijven in het onderzoeksdomein inneemt, en toegewezen krijgt, te adresseren, al was het alleen al omdat wij allen er “iets” mee moeten in de uitoefening van ons vak als (kunstenaar-)onderzoeker, schrijver, docent. Vanuit die gedachte is dit promotieonderzoek ontstaan en geschreven. Schrijven als kunstpraktijk is te mooi, te veelzijdig en te genereus om als brandhout in de smeulende tegenstelling tussen “kunst” en “wetenschap” te verworden tot een grijs hoopje as.

Dit adagium indachtig verzet de gekozen vorm, een academische roman, zich tegen een conclusie zoals gewoonlijk van het proefschrift wordt gevraagd. Het risico dat ik daarmee neem, hoopt gelijktijdig een pleidooi te zijn voor een herbezinning op het schrijven als kunstvorm in het artistieke en het academische onderzoeksdomein.

** | Hier vond ik in een vroeg stadium Roland Barthes op mijn weg, zoals door Edward Said aangehaald: ‘When Barthes wishes to abolish the distinction between art and criticism, he uses the word writing (*écriture*) to level the difference between them.’ (Said, 2012: p. 328).

Ten geleide ... II – VII

BIBLIOGRAFIE ... 190 – 201

WOORD EN WETSTEEN ... 4 – 121

ANNOTATIES ... 123 – 189

.....0. GLOBE ... 6	
.....1. HOOGMOED ... 10	
.....2. TROOST ... 16	
.....3. TROOST – <i>VLUCHTIG</i> ... 18	
.....4. VOORBEHOUD ... 20	124.....
.....5. MISGREEP ... 24	139.....
.....6. SNIJKAMER ... 28	142.....
.....7. CONSTELLATIES ... 34	145.....
.....8. <i>HOW DO YOU KNOW IT'S NOT CRAP</i> ... 38	156.....
.....9. LAB WERK 1 ... 48	164.....
.....10. LAB WERK 2 ... 54	169.....
.....11. <i>TummELPLaTZ</i> ... 58	171.....
.....12. LAB WERK 3 ... 60	173.....
.....13. SCHAAP ... 70	176.....
.....14. WORMGAT ... 80	178.....
.....15. BEGIN ... 84	187.....
.....16. <i>ALL ROADS LAY TOO OPEN</i> ... 88	
.....17. <i>OPENED TOO DEEPLY</i> ... 94	
.....18. HOE VERDER ... 102	
.....19. <i>EVERY DEGREE OF THE COMPASS</i> ... 106	
.....20. PREFIX ... 116	